

zdelo najboljša in predsednik je zavrtel telefon in poklical terensko ambulantno, da bi zdravniku obrazložil primer s Frančiškom in ga obenem tudi prosil za polno razumevanje, kar je pomenilo napotnico za tisti dom. S tem ni bilo nič, ker je zdravnik odšel na sestanek o preganjanju tifusa in drugih takih hudih bolezni. Oglasila pa se je bolniška sestra. Predsednik ji ni nameraval spregovoriti o Frančišku, toda ker je rekla, da ji lahko brez skrbi pove vse, kar ji ima povedati, in da bo ona točno sporočila zdravniku, ko pride, se je razgovoril. Preden je končal, mu je segla v besedo in popolnoma z neuradnim glasom izjavila, da ji je primer znan in da Frančiška dobro pozna, ker pride vsak dan v ambulantno in jemlje iz njene škatle cigarete, pa kako je predrzen, sploh ne vpraša, če sme. Predsednik se je zahvalil bolniški sestri za pojasnilo in ji predlagal, naj ambulantni zdravnik napiše napotnico za v dom za duševno bolne, ker je Frančišek nevaren in lahko danes ali jutri koga ubije.

Ko so Frančiška odpeljali v dom za duševno bolne, je njegova sestra prihitela na krajevno skupnost in se lepo zahvalila predsedniku in tajniku, ki sta ji naredila zares veliko uslugo, saj je že sama mislila predlagati takšno edino pametno rešitev, brat se ji sicer smili, toda ona ni iz železa in že tako ji je uničil živce. Podali so si roke in si zadovoljno pritrdili, da so rešili velik problem. To so zalili s tremi buteljškami zaščitenega vina na račun reprezentance krajevnne skupnosti. Predsednik ni pozabil omeniti, da je krajevna skupnost zato tu, da skrbi za zdravje vseh občanov in vsakega posebej.

Čez dva dni je prišel na krajevno skupnost Frančišek. Mirno je potrkal, vstopil, obstal pred predsednikom in vzel cigareto iz njegove škatle na mizi. Predsednik je tako milo pogledal tajnika, da se je še njemu milo storilo. Zajokala nista, le naravnost sta zrla v Frančiška, ki je hlastno vlekel cigareto, jo ugasnil na polovici in rekel: — V domu mi ni bilo všeč, v njem so sami norci, jaz pa sem zdrav, zato sem odšel, moram si poiskati kaj boljšega in premisliti, ali se odločim za dom počitka ali za dom upokojenec, na svidenje! in odšel. Kmalu se je vrnil, postal med odprtimi vrati, spregovoril potihoma: — Ne povejte moji sestri, da sem bil tu, stanovanje in hrano mi mora dati, in spet odšel.

Odtlej je krajevna skupnost Frančiška poslala v šest različnih domov in še zmeraj pošilja dopise na vse strani in prosi, da ga sprejmejo pod streho. Toda Frančišek se od povsod vrača v pisarno krajevnne skupnosti. Predsedniku pravi, da so njegove cigarete najboljše.

Knjige, ki sem jih čital

od oktobra 1932 dalje

Pričujoči dnevnik o prečitanih knjigah, ki ga je Slavko Grum pisal od 28. oktobra 1932 do 14. maja 1940, je eden najbolj zanimivih delov doslej neznane oziroma neobjavljene Grumove literarne zapuščine (citata iz tega dnevnika je objavil H. Grün, sourednik Grumovega izbranega dela, ki je

pod naslovom *G o g a* izšlo leta 1957 pri založbi Obzorja, v uvodnem esejju Čarodej brez moči). Ker bo podroben komentar tega dnevnika vključen v pretres celotnega Grumovega literarnega dela, tj. v opombe k Zbranim delom Slavka Gruma v zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ki se pripravlja pri Državni založbi Slovenije, se bomo na tem mestu omejili na najosnovnejše podatke:

Za konec Grumovega literarnega ustvarjanja lahko štejemo letnico 1931, natančneje 1. januar 1931, ko je v Jutru objavil črtico Vožnja. Ta črtica postavlja pred bralca nekaj načelnih izjav o naravi človeške eksistence in o nesmiselnosti delovanja in učinkovanja, saj je njegov edini zanesljivi cilj smrt, t. j. izničenje, npr.: »V poslednjem času se večkrat prebudim sredi noči od groze, da bom moral umreti... Z vso neznosno grozo vznikne sredi noči v meni zavest človekove umrljivosti in tedaj bi kričal, norel, besnel, da bi prevpil v sebi zavestnost tega dejstva. To je hudo. In življenje občutim tedaj kot najsurovejši nesmisel... občutim kot najsurovejšo krivico, da bom nekoč zanesen v jamo.« Z objavo te črtice je Grum pravzaprav enkrat za vselej končal svoje literarno ustvarjanje. Objavil je sicer še tri dela, ki pa so po vsej verjetnosti nastala že prej: kratka povest Matere, ki jo je objavil v Ljubljanskem zvonu leta 1934, je le delno spremenjen ponatis istoimenske povesti, objavljene 24. decembra 1928 v Jutru; črtica Ljubezen v podstrešju (LZ 1934) in kratka povest Deček in blaznik (LZ 1935) pa sta, kot je mogoče precej zanesljivo domnevati po stilu in rokopisu, prav tako nastali že prej, t. j. v letih 1923–1924 oziroma 1928. — Poleg teh treh literarnih del je Grum po letu 1931 objavil še kratko uvodno meditacijo leta 1934 v Drami, mesečni reviji za ljudske igralce, kjer skoraj dobesedno obnavlja nekatere svoje misli o umetniškem ustvarjanju v zvezi s psihoanalitsko razlago uteševanja nagonov, kakor jih je razvil v člankih Samomor leta 1929 (Zdravniški vestnik) in Beg iz življenja leta 1930 (Življenje in svet). Leta 1940 pa je v Vodnikovi pratiki objavil poljudno strokovni članek Resnica o alkoholu.

Pričujoči dnevniški zapisi o knjigah, ki so mu brez kakšnega posebnega načrta prihajale v roke, so torej pravzaprav osemletna bilanca o literaturi, ki jo je Grum začel voditi že p o svojem spoznanju o dokončnem umiku iz literarnega ustvarjanja. Socialna funkcija pisanja se je spremenila: prej pisanje kot socialna afirmacija, zdaj pisanje brez vsakršnih pretenzij na objavljanje, pisanje kot mentalna higiena. Dnevniška oblika, kjer vdor zunanjih dogodkov omogoča piščevo odzivanje, meditiranje in eksplikacijo svojega položaja, pa se javlja v Grumovem pisanju že od vsega začetka: iz leta 1919 sta se v njegovi zapuščini ohranila dva dnevnika; iz leta 1922 pa dnevniški tekst, pravzaprav dve poglavji iz nedokončanega teksta, ki nosita naslova *P r o l o g* in *J a z* in predstavljata značilen prehod k nekaterim aspektom njegove kasnejše proze. Ta tekst je Grum pisal, kakor kažejo začetna in pogoste nadaljnje datacije, od 21. oktobra do 5. novembra 1922. Navedbe v tekstu so deloma avtobiografske deloma pa že popolnoma fiktivne, pripoved sama pa se dosledno naslanja na dejstvo pisanja dnevnika. Pred nami se torej že pojavlja kasnejši tipični pripovedovalec Grumovih črtic, pisanih večinoma v prvi osebi, t. j. subjektivni interpret zunanjih dogodkov, ki pa stalno niha na meji med fiktivno literarno osebo in avtorjevim osebnim nastopom v literaturi, t. j. njegovim lastnim portretom. Dnevniško obliko je mogoče izslediti v mnogih teh črtic oziroma kratkih

povesti, čeprav je bolj ali manj zabrisana in so datacije ohranjene samo še v kratki povesti Čakajoči: v Podganah je Grum v drugem natisu opustil podnaslov Zadnji listi iz samomorilčevega dnevnika; kratki povesti Matere in Beli azil imata pravzaprav obliko zdravniškega dnevnika; prav tako je razvidna dnevniška oblika v proznih tekstih Kaznjenci, Portret dečka s cvetlico v roki in Tju. — Ni torej presenetljivo, da se je Grum v času, ko se je iz aktivnega ustvarjalca preobrazil v pasivnega opazovalca, spel oprijel dnevniške oblike, vendar tokrat objektivne, stvarne, naravnost uradniško natančne. Literarna vrednost ali nevrednost knjig, ki jih je prinašalo naključje in ki so ga stimulirale k dnevniškim meditacijam, je bila drugotnega pomena: poglaviti so sunki teh knjig na njegovo zavest, poglavitna je možnost pisanja, ki jo povzročajo ti sunki. V aktu pisanja postanejo knjige surogat za realne življenjske dogodke.

Poleg zgoraj omenjenih objav in pričujočega dnevnika vemo doslej samo še za en Grumov spis, nastal v času po letu 1931, in ta se je prav tako ohranil v njegovi zapuščini: to je koncept avtobiografije, iz leta 1941; pravzaprav gre za odgovore na deset vprašanj Franceta Novšaka, ki mu je ta vprašanja pismeno zastavil v zvezi s pripravljanjem svoje knjige Razgovori s slovenskimi pisatelji.

Naš prepis natančno sledi izvirniku in ne popravlja niti Grumovega pravopisa niti njegovih pisnih pomot, pač pa so nenamerne elipse zapolnjene z vrinki v oglatih oklepajih. Dovolili si nismo nobenih redaktorskih posegov v besedilo, t. j. krajšav ali adaptacij, saj je le integralno besedilo lahko dokument o Grumovem odnosu do literature.

L. K.

Slavko
Grum

Leto 1932

1.

Giovani Papini: GOG. n Roman.

28. oktobra

Razočaran, kič. Moderna materialistična môra. Toda sijajna zamisel. Duhoviti intervjuji s prominenti današnje dobe: s Freudom, Einsteinom, Fordom, Wel[l]som, Maeterlinckom, Shavom, Leninom, Hamsunom itd.

2.

Kaplan Helmut Fahsel: KONNERSREUTH. n Tatsachen und Gedanken. Ein Beitrag zur mystischen Theologie und Religionsphilosophie.

10. novembra.

Fenomeni, kot stigmatizacija, vizije, življenje brez hrane in pijače, se gode baje že nad 10 let in še danes pri Theresi Neumann. Ne verjamem. Ne smem verjeti. Tudi če je Bog, čudeža v tem danem, tako in tako vstvarjenem, kozmičnem sistemu ne more narediti, kajti vsak najmanjši vposeg v mašinerijo kozmosa bi moral imeti za posledico kaos ali pa izpremembo v sistemu dogajanja. — Mnogo medicinskih nesmislov: ognojeni slepič se po čudežnem ozdravljenju izloči skozi črevo, per vias naturales! — Zelo rad pa bi te stvari opazoval. Tudi kot dramatska snov bi bila zanimiva taka histerika.

3.

Leonhard Frank: KARL UND ANNA. n Schauspiel in vier Akten.

18. novembra

Umetnina. Dobra, močna drama, ki globoko pretrese. Pisana je tako preprosto in najmogočnejši dramatični prizori se vrstijo drug za drugim, kot bi po sami življenjski nujnosti vznikali iz tal: življenje pesni samega sebe. Pisatelj je samo kot dober in srečen Bog, ki stoji zraven in se mu vstvarja samo od sebe.

In poleg vsega je to le dramatizacija novele. Malone neverjetno. Moram dobiti v roke še to novelo. Zanimiva in nova je tudi sila, ki obvladuje ljudi ter jih očičuje: zvestoba samemu sebi!

Da imamo danes take knjige in to še iz nemških rok — pa se še najdejo ljudje, ki zagovarjajo vojno, to znači, da je med posameznimi ljudmi večji prepad, kot je med človekom in živaljo.

Tu je nek ubog človek, ki v nečloveškem trpljenju prebije štiri leta v vojnem ujetništvu: imenujejo ga samo psa, ukazujejo mu samo s klofutami, izbijejo mu posodo iz rok ter mora potem požreti jed, ki se je razmazala po tleh. Ta človek misli štiri leta samo na svojo ženo. Ko pride domov, ji prinese košček čokolade, ki ga je hranil in duhal sestradan pol leta. In ta človek najde doma ženo z drugim. In žena gre z drugim, mora ž njim, ker ji tako pravi srce. In on, ki se je vrnil, ji lahko odpusti ter jo pusti od sebe, ker čuti, da govori srce.

To je največji čudež te drame.

4.

Leonhard Frank: DIE URSACHE. n Drama in vier Akten.

23. novembra

Drama istega pisatelja. Ni tako enotna, ni zrasla tako sama iz sebe kot prejšnja. Zlasti začetni prizori so dokaj izkonstruirani ter je v njih mnogo možganske akrobatike. Toda v zadnjem aktu zraste pisatelj zopet pred nami kot umetnik-Bog in stoji ta akt pred nami kot zaokrožena, samostojna umetnina, nalik ledeni gori, blesteči v solncu v vsem svojem veli-

častju. Tu v tem aktu slika občutke obsojenca na smrt v poslednji pol uri življenja. Vedno sem si želel, nekoč to napisati, toda po Franku se bojim, da nimam več kaj reči. Bojim se, da se dajo vse velike reči povedati samo enkrat.

Kdor prečita ta akt in se zave, da so ljudje, ki še vedno zagovarjajo smrtno kazen, more reči samo: svinje, svinje! Že tako je nekaj groznega s človekom, da mora nekoč iznenada umreti, potem ko se je učil, mučil, delal na sebi, da je ustvaril neko osebnost; potem ko je smel gledati roso v travi, otroške nasmeh in ženske roke, da mora potem iznenada umreti, da ga zakopljejo v zemljo in postane iz njega gnijoča masa. Že to je nezaslišano grozno. Nezaslišano svinjsko. Potem pa še živemu človeku natančno napovedati uro, kedaj mu bodo odrezali glavo? Priti v celico ter mu vzeti mero za krsto?

Čudovito lepa je scena, ko obišče deli[n]kventa na zadnjo uro mati. Mati mora vedno kaj prinesti, če obišče otroka, še celo na zadnjo uro ne zna priti praznih rok. In kaj mu prinese? Malo, svežebel preoblečeno blazinico. Ker je čula, da so klopi v zaporih tako trde.

In nihče mu ne zna dati nobene tolažbe, od vseh mnogih, ki ga obiščejo. Celu duhovnik ne zna reči drugega, kot da bo ljubi Bog že pomagal. Mati pa, samo ona, ona edina izmed vseh, mu zna dati neizrečeno lepo, resnično pomoč:

Mutter (lächelt wunderbar): Jetzt sterb ich halt auch. Ich hab dich doch gebohren. Ich sterbe mit dir gemeinsam.

5.

H. R. Berndorff: DR. SCHALL JAGT NACH GIFT. n (Die gelben Ulstein-Bücher)

1. decembra

V letu 1932 (od oktobra dalje) knjig 5.

Leto 1933

6.

1. Emil Ludwig: NAPOLEON. s Prevedel Josip Vidmar. Založba »Modra ptica«.

10. januarja

Nad 500 strani Napoleona. Dobra, solidna knjiga, le nekoliko preveč zaljubljena v patos. Nisem mogel dobiti drugega vtisa, ko da je bil Napoleon povsem običajen in čisto človeški človek, ki so mu nemara zgolj okoliščine in primeren značaj vstvarile veličino.

7.

2. Dr. Milan Vidmar: ŠAH. s Samozaložba.

10. marca.

Krasna knjiga. Ne morem si misliti lepše knjige o šahu v vsej svetovni literaturi. Posebna odlika je lep slog, ljubezen do predmeta, ki se mora prenesti na vsakega bralca in pa — izvrstna pedagogika.

Knjiga mi je dala nekaj nepozabno lepih ur. Že zaradi téle Vidmarjeve knjige je vredno vzeti v roke šah.

8.

3. Ludvik Mrzel: LUČI OB CESTI. s Črtice. Jugoslovanska knjigarna. 10. marca

Svoječasno, ko so izhajale te Mrzelove črtice v časopisu, je bila vsaka izmed njih zame umetniška stvaritev. Čakal sem jih in kadar sem zagledal v feljtonu Mrzelovo ime, sem nesel domov časopis s sladko lepim pričakovanjem.

Izmed vseh po vojni pri nas pojavljajočih se pisateljev bi označil tedaj le enega za umetnika — Mrzela.

Ko leži sedaj pred menoj ta knjiga vseh njegovih zbranih črtic — neko tiho razočaranje se loti človeka. In skoraj da ni mogoče prečitati knjige v celem do konca; kakor sem se trudil, h koncu sem pustil nekaj strani neprebranih. V čem tiči vzrok temu razočaranju? Na vsak način je preveč dobrega tu skupaj, to bi morala biti le drobna knjižica najdrobnejših črtic, najmanj tri četrtine materiala bi moral iz zbirke izpustiti. Toda Mrzel se tako težko odreče kake besede.

Na vsak način priznam še danes, da je Mrzel umetnik, še vedno edini umetnik pri nas. Toda po prebiranju te zbirke se poloti človeka neko nezadovoljstvo, neka bojazen, da pri Mrzelu nekaj ni v redu, kar ga bo oviralo, da bi zrastel zelo visoko.

9.

4. Knut Hamsun: POTEPUHI. s Roman. Prevedel Oton Župančič. Založba »Modra ptica«. 13. marca

V zadnjih letih obožujem najbolj Hamsuna. Izmed živčih sodobnikov je gotovo največji. Tako čiste umetnosti je najti malokje, kot sije iz njegovih del. Velik stvarnik, magijec!

Če takole na hitro pogledam v spomin, mi vzniknejo trije, ki so prevzeli vse moje bitje, da sem obstal pred njimi očaran, strt: Dostojevski, France, Hamsun. Potepuhe sem čital sedaj drugič, prvič v nemščini. Župančičev prevod je edinstven. V tej knjigi je našlo izraza veliko, pretresljivo spoznanje, da je vsa vrednost življenja samo v tem, kar je v človeku samem.

Edevart je doživel pri Lovizi Magreti veliko čudo prve ljubezni. Po sili razmer mora stran od nje in sprijazniti se mora s spoznanjem, da ljubi poleg njega še drugega. To mu vzame čistost srca. In ko doživi težko pričakan trenutek, da jo zopet vidi, tedaj pričakuje, da bo zaživelo v njem zopet ono veliko posvečeno čudo ljubezni — toda: »Edevart je gledal za njo z otožnimi pogledi, ko je šla po štacuni in skozi vrata. Ni kričal, ni preklinjal, toda kje je bilo sedaj čudo! Ta trda usoda je prišla nepričakovano, bilo je kruto, blazno doživetje, izpremenilo ga je iz človeka v ničlo.«

10.

5. Leonhard Frank: ABSTURZ. n Eine Novelle. Reclams Universal[-] Bibliothek.

15. marca.

11.

6. Knut Hamsun: VIKTORIJA. s Ljubezenska povest. Prevedel Ludvik Mrzel. Založba »Priatelj«.

21. marca

Mislil sem, da je Pan najlepša knjiga Hamsunova in najlepša na svetu sploh, sedaj pa vidim, da je Viktorija najbrž enako lepa. Čudovita knjiga o ljubezni, čudovito organično zrasla, kot sama po sebi nastala.

V zadnjem času sem spoznal, da so vse velike umetnine kot cvetlice, drevesa ali jezero, stvar, ki se je pojavila in zrasla sama od sebe iz naročja narave. Umetniške knjige so, kot da jih ne bi izmislil in spisal pisatelj, temveč stal je samo tam in gledal, kako so zrastle iz tal, potem pa to za-beležil.

Prave umetnine se ne da izmisliti, one zrastejo same od sebe pod umetnikovimi rokami.

12.

7. Leonhard Frank: KARL IN ANA. s Novela. Prevedel Mile Klopčič. Založba »Priatelj«.

22. marca

13.

8. Anatole France: KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI. s Prevedel Oton Župančič.

26. maja

Knjigo sem prečital sedaj v tretjič. Včasih sem bil brezmejno zaljubljen v Francea, čital sem skoraj samo njega nekaj let. Potem mi ga je pa vzel Hamsun. Vendar se mi zdi Kuhinja ena izmed tistih knjig, ki morajo biti v knjižnici. Govori abbéja Coignarda so edinstveni!

14.

9. Ivan Pregelj: ZGODBE ZDRAVNIKA MUZNIKA. s Izbranih spisov 4. knjiga.

2. junija

Prvič sem prečital eno Pregljevo knjigo, do sedaj sem ga prebiral — in še to redko — le v novelah po revijah. Želel pa sem si ga že dolgo, zelo občudujem njegov slog in jezik. Vedno sem si že želel, učiti se od njega slovenščine.

Prvi del teh zgodb sem bral z izrednim užitkom, vsakokrat sem dal le z nejevoljo knjigo iz rok. Dobra je njegova skromna in enostavna življenjska modrost, še lepše besede in stavki. V drugem delu pa je nekoliko dolgočasen, čez mero sentimentalni in romantičen. Recimo se je zdravnik Muznik

topil od sreče in blaženstva, ko je mogel svoji sladki deklici, visoki in plemeniti kontesi Leonori, nasvetovati sredstvo zoper — potenje nog.

Slovenski pisatelji smo tako radi hudobni drug proti drugemu, vsako stvar moramo kritizirati. Toda, saj bi si človek želel, neskončno bi bil vesel, če bi res dobil nekoč kako stvar v roke, ki bi te do kraja veselila in ne kakorkoli neprijetno dirnila, razočarala, pustila h koncu mrzlega, brezupnega.

Cankar, sicer tako lep, kdo ni občutil mrzlega brezupa, ki ga ob koncu vstvarjajo v človeku njegove knjige? Mrzel, zakaj je razočaral s svojo knjigo? In sedaj — Pregelj!

15.

10. FILMPHOTOS WIE NOCH NIE. n 1200 Photos aus den besten Filmen.

5. junija

Slikanica filmskih fotografij. V takih knjigah najbolj pade v oči suženjska odvisnost filma od mode in pa še vedno njegova nezrelost. Filmi od včeraj so že starinski in smešni.

16.

11. Prosper Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ. s Roman. Poslovenil Oton Župančič. Založba »Modra ptica«.

8. junija

Starinska zadeva. Toda pisati so znali stari mojstri. Kljub vsej romantiki in tečnosti motivov, se bere knjiga v eni sapi.

17.

12. Dr. Ivan Matko: PROBLEM STIGMATIZACIJE V MEDICINSKI LUČI. s Knjižnica Zdravniškega vestnika.

11. junija

Napisano k slučaju Therese Neumann. Prijazno pisana knjižica, dokaj objektivna. Kako se zrcali iz te knjižice usoda učenjakov malega naroda: pred nekaj dnevi je izšla od istega avtorja strogo šolsko znanstvena: »Perkusija in avskultacija«, danes pa napol okultna brošura. Eden in isti človek piše o interni medicini in pa o mejnih problemih, okultnih vedah.

18.

13. Selma Lagerlöf: ZGODBA O BLAZNEM GUNNARJU. s Poslovenil Franjo Tominec. Založba Jugoslovanske knjigarne.

12. junija

Knjiga najvišjega formata. Ena izmed petih, desetih najlepših knjig na svetu. Kdo bi mislil, da jo je napisala ženska! Po Hamsunovem Panu in Viktoriji sem bil mnenja, da mi ne more priti več v roke knjiga enake umetniške vrednosti. Tale Zgodba pa je na isti višini. Čudovita povest, zopet ena izmed tistih, ki jih je nemogoče izmisliti, temveč ko je služil umetnik le za posodo božjo, da se je v njemu izoblikovala.

Figuri cirkuških umetnikov gospoda in gospe Blomgren sta enkratni. In konj, ki vozi cirkuški voz le ob igranju orglic!

»Če nočete tratiti časa, gospod študent, jo učite šivanja, ampak stojte na glavi nikar! Gospod Blomgren in jaz nisva mislila na dohodke, živela sva le v upanju, da nekoč vidiva Ingrid poleteti skozi obroč, ko bi se ves cirkus tresel od navdušenja. To bi bil za naju pričetek novega življenja.«

Uboga Ingrid, ki ima umetniške oči, za cirkus pa je popolnoma nesposobna!

»Ljubi Bog vedno ve, kaj dela in trdno menim, da ima tudi svoj poseben namen, če pusti umetnika, kakor je gospod Blomgren, nastopati po cestah. Ampak kaj je mislil, ko je dal tej deklici take oči, tega ne vem.«

19.

14. Emil Ludwig: JULIJ 14. SINOVO M V SVARILO. s Prevedel Pavel Debevec. Založba »Priatelj«.

21. junija

Sicer nekoliko dolgočasna knjiga o materialu, ki naj priča, kako je nastala druga svetovna vojna, toda veličastna in pretresljiva v svojem namenu, prikazati človeku grozoto vojne in političnih spletk.

20.

15. Pierre Benoit: ATLANTIDA. s Prevedel Ivan Tominec. Založba »Priatelj«.

26. junija

Zelo zanimivo, duhovito branje. Prečital sem jo, ne da bi mogel odložiti knjige.

21.

16. Georges Rodenbach: MRTVO MESTO. s Poslovenil Alojz Gradnik. Založba Kleinmayer & Bamberg.

6. julija

22.

17. Claude Farrère: OPIJ. s Prevedel Pavel Karlin. Založba »Priatelj«.

10. julija

23.

18. Joseph Konrad: TAJFUN. s Prevedel Griša Koritnik. Založba »Priatelj«.

13. julija

24.

19. Miško Kranjec: TEŽAKI. s Založba Tiskovna zadruga — Slovenske poti.

13. julija

Nov slovenski talent, eden izmed najvidnejših, ki bodo vstvarili novo slovensko literaturo. Že pred leti sem imel priliko izraziti, da je močan in

velik up. Sposoben pisatelj. Nikdar predolgočasen, neokusen, priskuten ali otročji kot kak Kreft ali Jarc. Vendar — sledov umetnosti do sedaj nisem mogel zaslediti pri njem nobenih. Ni izmed blagoslovljenih. Kot je do sedaj edini Mrzel.

25.

20. Gerhard Hauptmann: BAHNWÄRTER THIEL. n Novellistische Studie. Reclams Universal[-]Bibliothek.

15. julija

26.

21. Miran Jarc: NOVO MESTO. s Roman. Založba Jugoslovanska knjigarna.

25. julija

Jarc ni čarodej, ni umetnik. Človek, ki je mnogo s pridom čital, ki nima slabega okusa, in predvsem z željo: biti za vsako ceno pisatelj. Tipičen občan v smislu izvajanj prof. Prijatelja: »Pesniki in občani«.

Novo mesto bi bila lahko grandiozna umetnina, ki bi jo jaz sam rad napisal, pa je točasno še ne znam.

27.

22. Dr. Alfred Šerko: ÜBER EINEN EIGENARTIGEN FALL VON GEISTES[S]TÖRUNG. n Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie.

9. avgusta

28.

23. Sinclair Lewis: ARROWSMITH. s Roman. Poslovenil Stanko Leben. Založba »Modra ptica«.

1. septembra

Grandiozno delo, delo v doslovnem pomenu besede. Knjiga, pisana z izredno, komaj umljivo, na kak način pridobljeno, večino ter poznanjem materije. Posamezni liki zdravnikov in znanstvenikov so ustvarjeni z brezprimerno veličino in dognanostjo, vendar — niso vstvarjeni tako, kot vstvarja Bog; umetnosti kljub vsemu v knjigi ni.

Prav značilna knjiga za primerjavo, kaj je dovršeno, brezprimerno genialno pisanje — kaj pa umetnina, skromni biseri kot Pan, Viktorija, Zgodba o blaznem Gunnarju.

Ali Amerikanec sploh ne more vstvarjati umetniške vrednote?

29.

24. John Dos Passos: MANHATTAN TRANSFER. n Der Roman einer Stadt. Übertragen aus dem amerikanischen von Paul Baudisch. Verlag Fischer, Berlin.

5. oktobra

Nova, blesteča pisateljska tehnika. Ustanovitelj nove pisateljske šole. Pripovedovalec velikega formata. Vendar tiste božje umetnosti à la Hamsun tudi v tem Amerikancu ni.

30.

25. John Dos Passos: DER 42. BREITENGRAD. n Roman. Aus dem amerikanischen übertragen von Paul Baudisch. Verlag Fischer, Berlin.

22. oktobra

Nadaljevanje Manhattan Transfera. Prva knjiga je kolektivna slika Newyorka, druga cele Amerike. Čudovita pisateljska tehnika.

31.

26. D. H. Lawrence: LADY CHATTERLEY UND IHR LIEBHABER. n (Lady Chatterle[y]'s Lover). Roman. Übertragen von Herberth E. Herlitschka. Verlag E. P. Tal & Co, Leipzig.

11. novembra

O tem romanu sem čital napovedi, da je nezaslišano pohujšljiv. Je pa v istini samo neko mrzlo angleško pripovedovanje o gotovih fizioloških dejstvih. Da sploh občevanje ni grdo in pregrešno, temveč pod nekimi okolišninami potrebno in najbrž celo lepo.

32.

27. Karel Čapek: KRAKATIT. s Roman. Iz češčine prevedel Ferdo Kozak. Založba »Umetniška propaganda«.

22. novembra

33.

28. Edgar Rice Borroughs: TARZAN. s Roman. 5 knjig. Založba Zvezna tiskarna.

28. decembra

V letu 1933 knjig 28.

Leto 1934

34.

1. Liam O'Flaherty: NOČ PO IZDAJI. s Roman. Poslovenil Oton Župančič. Založba »Modra ptica«.

8. februarja

Izvrsten pripovednik enostavnega monumentalnega sloga. Njegov roman je kot mogočen surovo obdelan kip.

35.

2. Knut Hamsun: GLAD. s Poslovenil Fran Albrecht. Založba Zvezna tiskarna.

14. februarja

Čital drugič. Zanimivo za študij, kaj je postalo iz tega pisatelja, ki je nekoč pisal Glad. Danes, ko je napravil to nedosežno karijero, se točno lahko najdejo v Gladu elementi, ki obetajo poznejšega umetnika. Če pa Hamsun ne bi postal nič, če bi ostal pri tem edinem spisu, ali bi našel kdo v tej knjigi kaj posebnega?

36.

3. Aleksandra Rahmanova: DIJAŠTVO, LJUBEZEN, ČEKA, SMRT. s Dnevnik ruske dijakinje. Izhajalo kot feljton »Slovenca«.

24. februarja

Dobro pisano poročilo o ruski revoluciji in življenju pod sovjeti. Pisano nepristransko, le pod zornim kotom »bivših«. Nečuvna grozodejstva revolucije. Lep primer — kot nam je razlagal vedno moj profesor Markič — da so revolucije zato grozne in da uničujejo nujno tudi dobre vrednote in življenja, ker ob času preobratov pridejo vedno na površje psihopati.

In pri tej knjigi je to pretresljivo ter največja vrednota, da kljub najbolj nečloveškim grozodejstvom izprevidiš, da je moralo priti do revolucije in da vsem tem nečloveškim lopovom moraš odpustiti, da se ponašajo tako.

37.

4. H. G. Wells: BOJ Z MARSOVCI. s Prevel Boris Rihteršič. Založba »Priatelj«.

2. marca

38.

5. Mihail Arcibašev: SANIN. s Poslovenil Stane Krašovec. Založila Zvezna tiskarna.

17. marca

Od knjige in njenega cenzuriranja sem si mnogo obetal, pa sem doživel veliko razočaranje. Najbrže je tale slovenska izdaja precej obstrižena.

39.

6. Ivan Šmelev: MARY. s Prevedel Rad. Peterlin - Petruška. Založba »Priatelj«.

12. aprila

40.

7. Vladislav Vančura: BEG V BUDIN. s Prevedel dr. Fr. Bradač. Založba »Priatelj«.

17. aprila

41.

8. Upton Sinclair: ALKOHOL. s (The wet parade.) Poslovenil Franc Brežnik. Založba »Priatelj«.

25. aprila

Prvi Upton Sinclair. Povprečen pisatelj. Čudni tile Amerikanci, saj to prav za prav niso pisatelji, to so reporterji, novinarji, kritiki družbe in

dobe. Vendar po mojem ni umetnost le ogledalo dobe, je več: samostojna rast, vstvarjanje novega življenja, vstvarjanje nečesa, ki živi samo iz sebe in oplaja druge. Potem je pa že vseeno, ali je to življenje iz sodobnosti, ali pa se ga drži prah muzejskih fundusov. Taka vrsta pisanja, kot ga proizvajajo ti ameriški reporterji, slovenski umetnosti ni potrebna, čeprav toliko kličejo po njej.

42.

9. René Fülöp-Miller: SVETI SATAN. s Poslovenil Ferdo Kozak. Založba »Modra ptica«.

1. julija

Čudovita osebnost Razputina, tako demonska in človeška hkratu, naravnost vabi k literarnemu oblikovanju. Če bi kdaj pisal kako zgodovinsko dramo, bi hotel postaviti v sredo takegale zamaknjenca.

43.

10. Karin Michaelis: BIBI. s Življenje deklice. Prevedla Marija Kmetova. Založila Jugoslovanska knjigarna.

3. julija

Zaželel sem si prečitati nekaj otroških knjig in dobra sreča mi je dala takoj s početka v roke tole prijazno knjigo o življenju male deklice. Ena izmed redkih mladinskih knjig-umetnin. Mala deklica potuje po svetu in vse kar vidi, »kar se nauči na pamet«, piše in nariše svojemu očetu. Upa si tudi izgovoriti besedo drek. Čudovito, koliko umetnosti je v vseh teh danskih in norveških knjigah! Skoraj vsi nordijski pisatelji so umetniki. Med Amerikanci pa jih je tako malo, oziroma najbrže sploh nikogar.

44.

11. Jón Svensson: PRIGODE MALEGA NONNIJA. s Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Založila Jugoslovanska knjigarna.

7. julija

45.

12. André Lichtenberger: MOJ MALI HLAČEK. s Prevel Jožef Ovca. Založila Jugoslovanska knjigarna.

11. julija

Očarljiva knjižica. In kar me je najbolj presenetilo, v knjigi je realizirano to, kar sem jaz sam že dolgo nosil po glavi. Otroška knjiga namreč, v kateri ne nastopajo, kot običajno, kot junaki otroci, temveč odrasli ljudje, »veliki ljudje«, z vsemi svojimi usodnimi konflikti. Toda ti konflikti so gledani in pripovedovani iz otroških ust. To idejo sem že dolgo nosil v sebi in menil, da bi s tem ustvaril nov tip mladinske povesti. No, sedaj je vse to že opravil Lichtenberger. Če bi sedaj poizkušal napisati kaj podobnega, bi me gotovo dolžili plagiatstva.

Čudno je, kolikokrat sem moral že ugotoviti, kako gotove ideje umetnosti in znanosti ob gotovem času kar nekako visijo v zraku. Čas dozori

v neke ideje, ki jih potem izrazi tisti, ki ima za to pravi pogled. Zato je povsem razumljivo, da kako novo idejo izrazi tudi več ljudi na različnih krajih hkratu.

46.

13. Honoré de Balzac: OČE GORIOT. s Roman. Prevedel Oton Župančič.

23. julija

Vedno sem čutil kot velik nedostatek v svoji izobrazbi pomanjkanje znanja zgodovine likovne umetnosti in pa sistematskega čitanja klasikov literature. Čtivo, ki sem ga dobival v roke, je bilo povsem slučajnostno. Tako nisem do danes prečital še niti enega zvezka Balzaca.

Z velikim spoštovanjem sem vzel knjigo v roke in me ni razočarala. Človek čuti: tu vstvarja pred našimi očmi genij.

47.

14. Hans Kirchsteiger: DAS BEICHTSIEGEL. n Roman.

1. avgusta

48.

15. Paul Busson: DIE WIEDERGEURT DES MELCHIOR DRONTE. n Der Roman einer Seelenwanderung. Rikola Verlag, Wien.

25. avgusta

Prečital tretjič.

49.

16. Dr. Wilhelm Stekel: NERVÖSE ANGSTZUSTÄNDE UND IHRE BEHANDLUNG. n Erster Band der »Störungen des Trieb- und Affekt-lebens. (Die parapathischen Erkrankungen.) Verlag Urban & Schwarzenberg, Wien.

28. avgusta

Psihoanalitično zdravljenje psihonevroz, zlasti fobij. Velik, izčrpen material. S to knjigo sem dobil prvič praktičen vpogled v potek psihoanalitične kure. Ko sem prebiral knjigo, mi je mnogič lebdel pred očmi sen, da bi postal psihiater in prišel sem do spoznanja, da je to edina znanost, kjer bi mogel izživeti vse svoje zmožnosti in veselja. Toda prepozno — — —

50.

17. Maksim Gorkij: TRIJE LJUDJE. s Poslovenil Josip Vidmar. Založba »Modra ptica«.

25. septembra

51.

18. Klabund: BORGIA. s Roman rodbine. Poslovenil Vladimir Levstik. Založba »Priatelj«.

3. oktobra

52.

19. Dr. Karel Kašpar. Nadškof praški in primas češki: VTISKI IZ KONNERSREUTHA. s Iz češčine poslovenil Janez Oblak. Založila Mohorjeva tiskarna v Celju.

17. novembra

V letu 1934 knjig 19.

Leto 1935

53.

1. Arnošt Adamič: DVA MIMO SMRTI. s Roman za mladino. Samozaložba. Načrt za platnice Stane Taufer.

16. januarja.

Adamič je človek, ki bi se za vsako ceno rad dvignil iz množice. Je že muziciral, menda tudi slikal in sedaj piše. Značilno za naše književne razmere je — ali mogoče je povsod tako — da pisatelj, ki ne doseže uspeha v »resni« literaturi, gre med mladinske pisatelje. Odtod tista naša omledna, solzava mladinska književnost: »Ali ste poznali Tončka? To vam je bil — — —«

Adamič ni brez vse tehnične pisateljske veščine, piše dokaj živahno. Čarodejstva seveda pri njemu ne smemo iskati.

Pri tej knjigi tudi dokaj moti trgovina z nacionalizmom. Hotel je pač vstvariti neko nacionalno čtivo na našo šolsko mladino, ki ga do sedaj v tej obliki ni imela in od katerega si je obetal tudi dobre kupčije.

54.

2. Axel Munthe: SAN MICHELE. s Prevedel Ludvik Klakočar. Založila: Jugoslovanska knjigarna.

2. februarja.

Za zdravnika izredno zanimiva knjiga. Pisatelj, ki prav za prav ni umetnik-čarodej, temveč le izredno umetniško čuteč človek, ki zna zanimivo pripovedovati, kar je doživel; in vendar se v enem samem poglavju, v eni najbolj tihih in preprostih povesti, kar jih je napisal, dvigne do prave božanske umetnosti: to je povest o gospodu Alfonzu, poglavje o malih sestrah ubogih. Če bi napisal samo to malo povestico, bi v literaturi večno živel.

55.

3. David H. Lawrence: SINOVI IN LJUBIMCI. s Roman. Poslovenil Stanko Leben. Založila »Modra ptica«.

20. februarja.

Ogromen roman, dobre psihologije, dobre pisateljske tehnike, toda z največjo težavo se prežreš do konca. Umetnosti jaz v knjigi ne najdem nobene. Mene Lawrence ne more ogreti. Nasprotno: strašno razbolen in nevoljen je človek, ko zapre knjigo. Jaz v Lawrencovih knjigah ne najdem nič drugega, kot mnogo poštene izpovedi. To pa še daleč ni umetniško vstvarjanje! Samo prikazati življenje, kakršno je, strgati raz njega vse pajčolane iluzij — nič lažjega mimo tega. Takih »umetnikov« bi našel mnogo.

56.

4. Borisav Stanković: NEČISTA KRI. s Roman. Iz srbsčine prevedel Fran Albrecht. Založba Hram, Ljubljana, 1935.

1. marca

Mogočno pisana knjiga, kjer človek kar duha zemljo in ljudi. Efektnost knjige izvira čisto gotovo iz folklore, toda avtor zna tudi pisati. Balkanska knjiga, ki spada na evropski knjižni trg.

57.

5. Mirko Javornik: SREČANJA Z NEPOZNANIMI. s Knjiga o potih in ljudeh.

11. marca

Potopisna knjiga mladega našega pisatelja. Prvi naš potopis — z izjemo Izidorja Cankarja — našega človeka z evropsko kulturo in ki zna tudi opazovati. Tako so posamezni deli knjige kar na umetniškem nivoju, motijo pa zopet drugi deli, zlasti uvodi, kjer je preveč nerazumljivega — čvekanja. Na vsak način pa je Javornik resen talent.

58.

6. Panait Istrati: NERANCULA. s Poslovenil Mirko Avsenak. Kreskova knjižnica.

28. marca.

Prva knjiga tega pisatelja, ki sem jo čital, o katerem sem pa čul že mnogo hvale. Izredna knjiga! Pisatelj, ki ima res kaj povedati in zna fabulirati. Istočasno pa je tudi zgradba spisa popolna. Težko je verjeti, kar sem slišal o Istratiju, da je bil vagabund, ki so ga potem slučajno nekje odkrili in njegov talent, ter so ga baje morali še pisati učiti. Pri tako visoki kulturi in popolnosti spisa, je to neverjetno.

59.

7. Heinrich Mann: PROFESOR NESNAGA. s Roman. Prevel Fran Bradač. Založba »Priatelj«.

23. julija.

Roman sem že pred časom videl v filmu in moram reči, da je film umetniško na višji stopnji kot pa roman sam. Film je v istini prav kongenialno poustvarjen, fabula je v njem preprostejša, toda jasnejša in bolj zaokrožena. Eden izmed primerov, da je tudi film lahko visoka in čista umetnina.

60.

8. Miško Kranjec: OS ŽIVLJENJA. s Roman. Založba »Hram«. Prešernova literarna nagrada l. 1935.

6. avgusta

Z Miškom Kranjcem smo dobili v mladi povojni generaciji prvega pisatelja večjega formata. Ne rečem prvega umetnika. Umetniške kvalitete ima brezdvomno Mrzel, toda on je risal le plahe drobne črtice in človek se zanj venomer boji: bog ve, ali ima še kaj povedati ali pa se je že do

kraja razodel. S tako fino in občutljivo dušo kot jo ima Mrzel, je težko valiti iz sebe romane, komaj medle, drobne stavke.

Tu pa imamo sedaj pred seboj tegale Miška Kranjca, sicer z nekoliko surovim kmečkim obrazom, toda vsega zdravega in krepkega. In kar je poglavitno ter tako redko med pišočimi Slovenci: mož ima nesporen talent za pripovedovanje ter ima tudi kaj povedati. Ne bi še mogel odločiti, ali je tudi čarodej, toda brez dvoma zna gledati in opazovati, in kar je videl, tudi povedati. Celo nek idejen smisel imajo njegove povesti in zna jih celo končati ter arhitektonsko zaokrožiti.

Dober, soliden, pošten roman je tale Os življenja, malo imamo takih Slovenci, ali nobenega. Človek z veseljem bere te preproste in pametne stavke, ki se tako brez vsakega patosa in literarne navlake pretakajo iz strani na stran. Toda pretresen človek ni od njih, ne, to ni. Le kar tako se razgleduje in giblje v preprostem življenju, ki je zelo resnično in z večimi prijemi ustvarjeno pred čitateljem. In v človeku je neko zadovoljstvo, skoraj potešenost, ko more čitati takole pametno, sicer skromno, toda pošteno slovensko knjigo.

61.

9. Louis-Ferdinand Céline: REISE ANS ENDE DER NACHT. n Roman. Voyage au bout de la nuit. Aus dem Französischen übersetzt von I. Grünberg.

22. avgusta

O tej knjigi sem čital, da je največja senzacija na francoskem književnem trgu leta 1934. Da je silno blazirana, cinična, pohujšljiva, toda da izpoveduje istino.

Knjiga ni umetniški produkt. Spisal jo je baje nek pariški predmestni zdravnik, ki do tega trenutka ni napisal še nobene črke. Knjiga je silna, pretresljiva reportaža sodobnosti. Njena največja kvaliteta je, da imenuje vsako stvar z njenim pravim imenom in da je odkritosrčna skoraj do ogabnosti. Začenja s svetovno vojno. Tu so strani, izmed najboljših, kar jih je bilo napisanih o vojni. Človek se spomni Rémarquea, samo da je Céline psihološko še prodornejši. Roman sestoji v celoti iz treh grandioznih poglavij, ki jih prehodi in izpove njegov avtor: svetovna vojna, življenje v tropskih kolonijah in sodobno življenje v pariškem predmestju. Avtor je doživel mnogo hudega, spozna, da sta na svetu le dve vrsti ljudi, ki se jih mora nujno ločiti: bogati in revni. Kot proletarec doživi povsod le svinjarijo in revščino, zato so tudi vsi liki ljudi, ki jih opiše, črni. V vsem 600 strani dolgem romanu naletiš na dva dobra človeka: na seržanta Alcidea, ki se muči v tropskem peklu, tepe in krade zamorce, da preživi neko malo deklico, svojo nečakinjo, v nekem pariškem panzijonatu. Drugi dobri lik pa je neka prostitutka Molly.

Čudna, velika, zmedena knjiga. Marsikaj je v nji in prijetno, zelo neprisiljeno je pisana. Vendar ni stvaritev, ni umetnina — le poročilo nekega zbeganega človeka.

62.

10. Oskar Kreveč: ERINNERUNGEN EINES GEWESENEN OFFIZIERS. n

28. avgusta

63.

11. Dr. Anton Breznik: SLOVENSKA SLOVNICA. s Za srednje šole. Četrta izdaja, 1934. Založila Družba sv. Mohorja v Celju.
12. decembra

V letu 1935 knjig 11.

Leto 1936

64.

1. Dr. Rudolf Kolarič: JEZIKOVNO REŠETO. s V Ljubljani 1931. Popravljen odtisk iz revije »Slovenski tisk«.
4. januarja

65.

2. Thames Williamson: ZEMLJA MI JE POVEDALA. s Roman. Prev. Stanko Leben. Založba »Modra ptica« — 1936.
5. junija.

Mirna, dobra knjiga, katere umetnost se približuje Hamsunu. Vedno sem mislil, da stoji Hamsun osamljen na svoji višini in da je med njim in drugimi sodobnimi, ki tudi hočejo biti umetniki, velik prazen prostor. Sedaj sem našel knjigo, ki bi jo postavil v to praznino.

Veličastno delo, ki je izoblikovano z najskromnejšimi sredstvi: prostrana prazna ploskev zasnežene tundre, čreda jelenov pa troje ljudi. Baš dovolj, da se more dvigniti pred nami od tal mogočna drama človeškega življenja.

O avtorju ne vem ničesar. Prepričan pa sem, da je severnjak. Piše besede, ki jih znajo izgovarjati le veliki severni umetniki, čital sem zopet некоč take dobre, mirne besede, ki me pretresajo:

— »Čal«

Tak je glas, ki z njim priganjajo živali. Ča — — — Marsikateri pastir rabi tudi drugačen glas. Nekateri lajajo ali žvižgajo. Sicer pa je vseeno. Pridušen glas zadostuje — — — Toda »ča« zveni nemara še najbolje. Besedica res da ne pomeni nič, a tako prikladna je za izgovor in tako naravno se da reči, kot če zazehaš ali na škornje pljuneš. —

Pri tej knjigi mi je zelo nazorno vstalo pred očmi, kakšno službo vrši umetnost, kaj sploh je, o čemur često premišlujem. Pisatelj vstvarja v vsaki umetnini vzorce življenja. On vstvarja umetno usode in človeška življenja — kot jih sicer v istini vstvarja narava — in to na ta način, da postanejo očitna vsa gibala, ki delajo življenje. Življenje postane kakor prozorno, kakor iz stekla. Čitatelj, ki sicer ne zna gledati, naenkrat vidi, kako se razgibava in nastaja življenje. In to mu nareja užitek. Občutek ima, da je on sam tisti, ki je odgrnil zastor življenja in se ne zaveda, da je pisatelj tisti mag, ki mu je serviral vzorec življenja na ta način, da njegove prisotnosti ni več čutiti. Čim popolnejše zna to kdo, večji umetnik je.

66.

3. René Benjamin: ČUDOVITO ŽIVLJENJE HONORÉJA BAL-ZACA. s Poslovenil Stanko Leben. Založba »Hram«, Ljubljana 1934.
12. junija.

67.

4. Prof. dr. P. Mathes, Innsbruck: DIE KONSTITUTIONSTYPEN DES WEIBES, INSBESONDERE DER INTERSEXUELLE TYPUS. n Biologie und Pathologie des Weibes. Halban — Seitz. III. Band.

12. junija.

68.

5. Madelon S. Lulofs: GUMIJEVE PLANTAŽE. s Roman. Prevedel Peter Donat. Založba »Modra ptica« — 1935.

7. julija

69.

6. Ivan Hribar: MOJI SPOMINI. s I-II-III del. Ljubljana 1928—1932.

22. avgusta

70.

7. Priv.- Doz. Dr. Ludwig Nürnberger: STERILITÄT. n Biologie und Pathologie des Weibes. Halban — Seitz. III. Band.

26. avgusta

71.

8. Vida Jerajeva: IZBRANO DELO. s Uredila Marja Boršnik. Zbirka slovenskih književnic. Ženska založba Belo-modre knjižnice.

28. avgusta

72.

9. Hans Heinz Ewers: ALRAUNE. n Die Geschichte eines lebenden Wesens.

17. septembra

Čital tretjič.

73.

10. Artur Landsberger: LU, DIE KOKOTTE. n Berliner Roman. Verlag Georg Müller, 1912.

3. oktobra

Roman, zelo primeren za premišljanje o umetnosti. Kaj ni umetnost. Roman nikakor ni kič in pisan duhovito. Morebiti marsikateri pravi umetnik ne ve toliko kot ta avtor, in še zdaleč ni tako duhovit, vendar vstvarja umetniške vrednote.

Piše, kako tkzv. moralni ljudje uničijo po srcu čiste osebnosti, ki živijo po svoje in se nočejo brigati za predpise družbe. Pri tem nariše moraliste povsem črno. Umetnost bi pa bila tudi moraliste orisati s srcem in pokazati, zakaj morajo tako ravnati. Odkriti poslednja gibala življenja, tudi sicer nevšečnih ljudi.

74.

11. Josip Daneš - Gradiš: ZA VOZOM BOGINJE TALIJE. s Spomini potujočega igralca. Vodnikova družba, 1936.

15. novembra

Dobil sem vpogled v doslej nepoznano življenje potujočega igralca. Še dokaj prijetno pisanje. Epizoda z deklico Lili, cirkuško jahalko, je kar tragična. Tu se povzpne pisanje do umetniško doživljenih prvin. Ko napravi uboga zaljubljena Lili svojemu fantu klovnski kostum in ga vsa srečna našemi v to obleko: »Lep si, eleganten, vsa dekleta bodo norela za teboj!« On jo pa v navalu besa pahne od sebe in sune v prsa.

V letu 1936 knjig 11.

Leto 1937

75.

1. Charles Dickens: PICKWICKOVCI. s Humorističen roman. 3 knjige. Prevod prof. dr. Frana Bradača. Založba Umetniška propaganda.

28. julija.

Prav za prav me je tole branje precej dolgočasilo, zato sem se ubijal ž njim menda kar pol leta. Spoštujem Dickensa, toda takihle starih »humorističnih« knjig se vseeno drži preveč patine, preveč patine. Človek bi zdvomil nad neumrljivostjo umetnin. Za poizkus moram dobiti kakega Kichota v roke.

76.

2. Tilen Epih: FIDO. s Zgodba o ubogem psu. Samozaložba. 1937.

4. avgusta.

77.

3. Gustav Strniša: ZVOKI IN ŽARKI. s Založba »Sidro«. 1937.

6. avgusta.

Nalašč sem se potrudil, da sem prebral novo knjigo pesmi. Saj ga ne preziram, ubogega pesnika, toda Bog, kakšna praznota besed!

Zelo zamerim Slodnjaku, ki je napisal uvod, in se mu je zdelo potrebno zapisati — potem ko ga nekoliko okara — da se je že tesno približal pravi umetnosti. Kako more tak kritik reflektirati na to, da se mu še kaj verjame!

78.

4. Osip Šest: ENAINTRIDESET IN EDEN. s Knjiga o vojnem ujetništvu. Vodnikova družba 1937.

27. decembra

Zelo prijetno pisana knjiga v šestovskem slogu.

»Tam, nižje od Moskve stoji mesto, ki se imenuje Rjazan ... Ni niti veliko, niti zanimivo — mesto je, kot jih je v Rusiji na stotine ... In vendar je to zame najimenitnejše mesto, imenitnejše od Moskve in Nižnega, slavnjejše od Kijeva in Petrograda ... Kajti v tem mestu — — —«

Človeku je, ko da je že nekje bral te besede, prav tako so morale biti zapisane, drugače ne bi mogle biti.

Šest je značilen predstavnik literarnega uživača s finim okusom in ušesom za zvok besede. Tako zelo se zaljubi v posameznega avtorja, da zna potem sam pisati za njim.

Najodličnejši tip bralca, ki postane pisatelj.

79.

5. Agnes Günter: DUŠICA ROŽA-MARIJA. s
28. decembra.

Slovenski prevod »Die Heilige und ihr Narr«. Drugič čital. Čuden vpliv je imela ta knjiga name v moji romantični dobi 24 let. Mnoge podobe so se za večno vtisnile vame.

Zelo težko bi vrednotil to knjigo. Je umetnost v nji in tudi prav navadna Kurz-Mahlerica.

V letu 1937 knjig 5.

Leto 1938

80.

1. Ivan Potrč: SIN. s Vodnikova družba 1937.
24. januarja

Potrč je eden izmed novih mladih, ki sem pri čitanju njegovih prvih stvari imel občutek prisiljenega socialistično realističnega pisatelja, človeka, ki je bil najbrže radi politike zaprt in je radi tega postal zaprisežen proletarec. Njegove povesti so bile pisane z večjim koloritom, toda sicer povsem prazno. Sedaj ko sem prečital »Sina«, moram korigirati svoje mnenje: eden izmed onih je, ki s svojo pridnostjo in delom iz svojega manjšega talenta naredijo mnogo, zelo veliko. Nekdaj sem preziral pridnost in delo, sedaj priznam, da dopolni tri četrtine talenta. Potrč bo človek, ki bo nekoč stal precej v isti vrsti z Miškom Kranjcem. Tale »Sin« je napisan zelo dobro, večše, nevsiljivo. Je sicer le fragment življenja, nima nikakega umetniškega jedra in okvirja, toda stvar je, kot bi iztrgal 50, 100 strani iz kakega dobrega realističnega romana.

Ne zna pa še Potrč povedati, ali je Bog, ali more postati uboga duša na tej zemlji vesela. Božja iskra se še ni zablestela v njem.

81.

2. Ludvik Mrzel: BOG V TRBOVLJAH. s Ljubljana 1938. Bibliofilska izdaja 150 numeriranih izvodov. 20 lesorezov Maksima Sedeja.
5. februarja

Ta druga Mrzelova knjiga me je zelo razočarala. Najprej prevelika in prebombastična reklama, nato ta bibliofilska izdaja, ki je prav hohštaplarsko izdelana. Šest drobnih pravljic vsebuje knjiga, pred menoj pa leži trebušat foliant. Na prvi pogled se vidi, da so postale Mrzelove umetniške besede zelo redke in jih mora zato servirati v taki trebušati knjigi. Bati se je, da bo po tej knjigi docela usahnil in ne bo dal ničesar več od sebe. Ko sem prelistal to knjigo, sem se moral vprašati, ali je Mrzel sploh to, za kar sem ga imel.

Umetnik, in edini naš slovenski umetnik! Nehote sem moral seči v knjižno polico ter začeti čitati nekdanje črtice, Luči ob cesti. In tudi tu spočetka isto razočaranje, besede, mnoge besede, tu in tam droben kristalček, dobra, tiha misel. Preveč, vse preveč je teh druga drugi enakih črtic in tisti socializem se mi zdi vsled mode nekoliko po sili prilepljen. Toda potem sem naletel na posamezne stvaritve, ki so skoz in skoz dognani umotvori, črtice, ki jih je napisal od boga pozvani umetnik: Njene rokavice, Mesto — — — Tako Mrzel je umetnik, umetnik redkih drobnih, tihih besed. Mogoče bi bilo prav, da bi dal v vsem življenju od sebe le drobno knjižico najdrobnejših črtic. On ni umetnik, ki bi se moral skozi celo življenje izpisovati v seriji zajetnih knjig. Morebiti so tudi pisatelji, ki jih samo v neki življenjski dobi obsije božja milost, nato pa zopet ugasne. Prepričan sem, da velikega teksta Mrzel ne bo dal več od sebe. Tudi ni potrebno, da bi ga dal. Seveda on je prepričan, da mora še pisati, sram ga je, da bi utihnil.

Jaz na njegovem mestu bi preridigiral Luči ob cesti, izbral le malo število najboljših stvari in to postavil pred sebe kot življenjsko delo. Potem pa bi čakal z rokami pred seboj, če bi le še mogoče kedaj posijala nanje nebeška luč.

82.

3. Arh. J. Mesar, arh. I. Spinčič: STANOVANJE. s Jugoslovanska knjigarna, Kosmos, 1931.

24. marca

83.

4. Jack London: MARTIN EDEN. s Roman. Poslovenil Stanko Leben. »Modra ptica« 1937.

3. junija

Dolgo sem se otepal s to knjigo, kakega pol leta. Prav za prav je strahota tale povest. Čudovita je energija pisatelja, tako strahoto si takole vestno in pridno izpisati iz duše, nazadnje pa iti in umreti. Ni je grozote večje pod nebom kot »beli žar življenja, ki žge do neznosnosti«.

Kako more človek napisati tako knjigo in vedeti, da ni ničesar več, čemur bi mogel živeti. Naenkrat so se mi zazdele knjige kot kadavri, kadavri velikih ljudi, ki so se morali izpisati in umreti. Vse velike knjige so sama grozotna trupla.

83.*

5. F. A. Ossendowski: LENIN. s Prevod Frana Bradača. Založba Umetniške propagande.

20. julija.

Grozotne podobe revolucije! Spomnil sem se besedi svojega profesorja Markiča, ki je dejal, da je vsaka revolucija grozotna in krivična, ker take dobe naplavijo kot voditelje vedno patološke tipe. Tale je kakor ilustracija tega. Predsednik GPU Dziedzinski, ki že mesece ni spal, ima vse vnete oči ter vrši vse procese ponoči, da še drugi ne spijo, ko on ne more! Tudi Lenin je psihopat.

* Pomota v štetju je Grumova.

84.

6. Frank Ludwig Neher: DIE ERFINDUNG DER PHOTOGRAPHIE. n »Kosmos«, Stuttgart 1938.

14. oktobra.

85.

7. Gustav Strniša: SATIRE. s Ilustriral Hinko Smrekar. Založba »Sidro«, 1938.

20. oktobra

Saj človek ne bi izgubljal besed, toda zaradi okoliščin. Pride mi nek velik zdrav dedec sedaj že v drugo na dom in ponudi svojo knjigo na prodaj. 80 Din. In pri tem sem moral še dober obraz delati, ko me je vprašal, če želim tudi avtogram in se je naglo podpisal na sicer čisto prvo stran. Ne razumem pa pametnih ljudi, ki mu gredo peti slavospeve v kritikah na platnicah. Tu je vse zapisano, kar gre največjemu umetniku.

Griša Koritnik: »literarni dogodek«.

Mrzel: »eden izmed kamnov, ki bo iz njih zgrajena naša resnična literatura«.

Slodnjak: »pristno sočutje dobrega poznavalca naše slovstvene in življenjske province«. Ubogi Hamsun, kaj je še ostalo zate! Strniši pa ne bom dajal več 80 Din za njegove proizvode. Izgleda, da mu gredo posli dobro, ker se je sedaj v še ne enem letu oglasil že drugič z novo »knjigo«.

86.

8. Vladimir Bartol: ALAMUT. s »Modra ptica«, 1938.

6. novembra.

Z veliko radovednostjo sem čakal ta roman. Nekoč smo sedeli mladi pisatelji — pred desetimi leti — pri nekem Vidmarjevem predavanju o naši literaturi, tedaj se mi je zdel Bartol zelo ambiciozen, učen in duhovit mlad mož, ki hoče za vsako ceno postati pisatelj, kateremu pa manjka pisateljskega talenta. Potem so nastajale drobne novele, sprva vse sicer zelo učene, duhovite, toda skoraj preje eseji kot pa povesti. Pozneje pa je vedno bolj rastel pisatelj, in končno so nastale novele takega pisateljskega prijema, da so bile vredne občudovanja.

In sedaj leži pred menoj »Alamut«. Nikdar ne bi verjel, da bi zmoget mlad slovenski pisatelj obdelati zgodovinsko snov s tako sigurnim pisateljskim prijemom in tako večšino.

Marsikaj bi rad povedal o tem, pa se vrti človeku pred očmi pred mnogobrojnostjo likov in čudovito preprosto ter eksaktno povedano filozofijo.

»Človek more dojemati svet samo skozi svoje čute. Ti čuti so pomankljivi in lažnjivi. Zato je tudi človeško spoznanje zmotno, resnica nedosegljiva.«

Čudovito je psihološko poznanje človeka. Človek, Sulejman, ki se zbudi v umetno pripravljenem paradižu iz spanja ter zagleda lepo deklico pred seboj. Kaj bi verjetno storil tak človek? Bartol ve to. Najprej si pomanje oči, nato leže nazaj, ker ve, da sanja. Ko se potem vnovič prebudi, stisne dekle nekoliko oklevajoče k sebi. Ko pa vidi, da to gre, si jo takoj vzame kakor avtomat. Dá, tako ravna človek v sanjah. Bartol je postal

originalen, velik pisatelj, ki ima kaj povedati. Prepričan sem, da bo šel Alamut tudi v mnogih prevodih po Evropi.

Interesantno, da sva sedela некоč z Bartolom v kavarni in sem mu jaz pripovedoval, da se izplača biti današnjemu zdravniku biti le čarovnik. In postavil sem za čaranje v medicini isto teorijo, kot jo je on oživitvoril v tem romanu za vse življenje: Vsako zdravljenje s čaranjem sloni na veri, na sugestiji; vstvariti torej najprej v bolniku občutek, da mu je v istini boljše (ali dobro) in ta občutek je potem silnica, ki sprosti zdravilno dinamiko do faktičnega ozdravljenja. Kako pa dati bolniku občutek navideznega izboljšanja? Z mamilom, ki mu zatre in uspava zle občutke.

S tem sva oba istočasno nekaj zagrabila, kar najbrže dandanes leži v zraku. Bartol je pograbil, oživitvoril, jaz — — —

87.

9. Vinko Möderndorfer: SLOVENSKA VAS NA DOLENJSKEM. s Samozaložba, 1938.

16. novembra.

Dobra, pogumna knjiga, ki je bila potrebna. Moti me le statistika, ki je najbrže do zadnjega prekoražna in zgrešena. Naj navedem le poglavje, kjer se razumem: ko navaja umrljivost otrok, ugotavlja, da jih umre: 28 % radi glist, 25 % radi »oslabelosti« ter 21 % iz neznanega vzroka. Torej 75 % iz pogrešenega ali neugotovljenega vzroka! To naj se imenuje statistika! Krivi so seveda v tem primeru mrliški ogledniki — cerkovniki.

V letu 1938 knjig 9.

Leto 1939

88.

1. Franc Lipah: GLEDALIŠKE ZGODBE. s Naša založba, Ljubljana. 1938. Ilustriral Niko Pirnat.

16. januarja.

Spomnim se Lipaha z Dunaja. Takoj sem čutil, da je umetniške krvi. Sedeli smo v menzi, stlačeni na klopih drug poleg drugega in otepali fižol. Pa se je zamislil, preko obraza se mu je razlezla blaženost: »Danes je pa pri nas doma Miklavžev večer. To so razburjeni otroci — —«

Kdo se je spomnil na daljnem mrzlem Dunaju Miklavževega večera in naših otrok! Lipah se je. On je bil umetnik, večni otrok!

Bog ve, kake sanje je tedaj nosil po glavi, kakšne mogočne tragedije je koval — sedaj pa: knjižica gledaliških anekdot!

Da, da, vsak kruh je trd, umetniški najbolj. Iz tragedij so nastale anekdote. Toda tudi te so potrebne. In napisane so dobro, večje, s pravim očesom za opazovanje in reprodukcijo.

Kdo bi si mislil, koliko talenta je treba za vsako najmanjšo umetniško stvaritev. Koliko neizgorelega ognja mora nositi v sebi Lipah, da more napisati tudi te škrabne anekdote. Nekaj karikatur Pirnata je sijajnih: Levár, Cerár, Skrbinšek itd!

89.

2. Daniel de Foë: ROBINZON. s Poslovenil Janez Parapat. Izdala družba sv. Mohorja. 1876.

28. februarja.

Po tridesetih letih sem si zaželel tistih knjig, ki sem jih s tistim čudežnim ognjem čital v otroških letih. — Čudeža ni hotelo biti.

90.

3. Jernej Pečnik: PREDZGODOVINA KRANJSKE DEŽELE. s 1912.

4. marca.

91.

4. Ivan Vrhovec: ZGODOVINA NOVEGA MESTA. s Ljubljana. Založila »Slovenska matica« 1891.

28. maja.

92.

5. BEITRÄGE ZUR FÜNFHUNDERT JÄHRIGEN GRÜNDUNGS-FEIER VON NEUSTADTL IN UNTERKRAIN. n Laibach, 1865. Verlag des »Historischen Vereins für Krain«.

4. junija.

93.

6. Prežihov Voranc: POŽGANICA. s Roman iz prevratnih dni. Naša založba. Ljubljana. 1939.

11. junija.

Zopet knjiga! Zopet pisatelj! Slovenski pisatelj-umetnik!

V reviji mi je padel v oči ta prešmentani coprnik: Voranc! »Boj na požiralniku« in še ena ali dve noveli. Bil sem vznemirjen, poražen!

Ciril Kosmač in Prežihov Voranc sta nova dva umetnika, ki sta se pojavila zadnja leta.

In potem sem čul, da je pridobila neka založba Voranca, da ji napiše roman o koroškem plebiscitu. Političen roman, politisch Ding! Kako tvegana zadeva! In vendar jo je zmogel Voranc s tako suverenostjo umetnika, da je človek očaran.

Prav te dni sem čital, da je življenskost poglavitna lastnost umetnine, lepota da ji je potem navržena sama po sebi.

Kako živi so ti Vorančevi ljudje: kako težko sem se ločil od Karpuhovega Šantača in Repeževega Roka, zdi se mi, da bi jutri že mogel brati knjigo o njihovem nadaljnjem življenju.

In še nekaj. Zadnja leta se mnogo govori o kolektivnem romanu. Evo ga! Prvi slovenski kolektivni roman, napisan od umetnika.

Uboga, grenka, lepa Jazbina! Jazbina zopet zboruje. Može so gulili čedre, da so cvilile. Iz kamre pa se je oglasil glas stare Vicmarke: »Poženite na Požganico!«

Tako lepo opisane kolektivne slike neke sredine še nisem čital, tudi v svetovni literaturi ne. In sedaj je ustvarjena v slovenskem jeziku!

V letu 1939 knjig 6.

Leto 1940

94.

1. Alphonse Daudet: PISMA IZ MOJEGA MLINA. s Prevedel dr. Tavzes, ilustriral E. Justin[.] Založba Satura, 1939. in: LETTRES DE MON MOULIN. f

25. januarja

Po mnogih letih me je pritegnila knjiga znova radi lepega prevoda in prelepih ilustracij. Justinove ilustracije res dopolnjujejo tekst v tako ubrano enoto, da je kot sočno jaboljko.

Čisto gotovo so v knjigi povestice, ki so med najlepšimi v vsej svetovni literaturi: Zvezde, Starčka, Kukunjanski župnik so gotovo med največjimi umetninami, kar sem jih kedaj bral.

95.

2. France Novšak: DEČKI. s Roman iz dijaškega internata. Založba Satura. Ljubljana 1938.

22. marca

Zanimiva knjiga, pisana s čudovito resnobo in nežnostjo. Lepo je začel rasti in se razvijati naš mladi rod pisateljev.

96.

3. Silva Trdina: V PROVINCI. s Drama v treh dejanjih. Založba »Gledališke igre«, 1940.

14. maja

Pridno, inteligentno napisana drama na znano temo profesorjev in dijakov, samo gledano z ženskimi očmi. Umetnosti ni.